

КОМПАРАТИВНЕ ВИВЧЕННЯ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Черниш Наталія Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID ID: 0000-0002-6626-1858

У статті розглянуто проблему компаративного вивчення драматичних творів у закладах загальної середньої освіти як ефективного засобу реалізації міжлітературних зв'язків у шкільному курсі української та зарубіжної літератури. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування в учнів цілісного уявлення про драму як особливий рід літератури, а також усвідомлення взаємодії національної та світової літературних традицій.

Метою статті є обґрунтування методичних можливостей компаративного аналізу драматичних творів, рекомендованих чинними навчальними програмами, та визначення основних напрямів їх зіставного вивчення. У процесі дослідження застосовано порівняльно-типологічний, структурно-семантичний і текстуальний методи аналізу, а також елементи методичного узагальнення.

У статті окреслено основні аспекти роботи з драматичним текстом у шкільній практиці: аналіз жанрових особливостей, драматичного конфлікту, системи образів, мовної специфіки персонажів, ролі ремарок і підтексту. Обґрунтовано критерії добору драматичних творів для компаративного аналізу та доведено наявність значного порівняльного потенціалу в українській і зарубіжній драматургії, що вивчається в школі. Наведено приклади зіставлення творів української літератури з драматичними текстами зарубіжних авторів на рівні сюжету, проблематики, ідейного спрямування та художніх засобів.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання запропонованих підходів і прикладів у навчальному процесі, зокрема під час вивчення драматичних творів, організації різних видів читання, творчих завдань і групових форм роботи.

Доведено, що компаративне вивчення драматичних творів у системі шкільної літературної освіти сприяє не лише поглибленню літературознавчих знань учнів, а й формуванню естетичної культури, критичного мислення та усвідомлення взаємодії національної і світової літератури в єдиному культурному просторі.

Ключові слова: компаративістика, міжпредметні зв'язки, драматургія, типологічна подібність, методика викладання літератури, інтегроване навчання.

Chernysh Natalia. Comparative study of dramatic works in general secondary education institutions

The article considers the problem of comparative study of dramatic works in secondary education institutions as an effective means of implementing interliterary connections in the school course of Ukrainian and foreign literature. The relevance of the study is due to the need to form in students a holistic idea of drama as a special genre of literature, as well as an awareness of the interaction of national and world literary traditions.

The purpose of the article is to substantiate the methodological possibilities of comparative analysis of dramatic works recommended by current curricula, and to determine the main directions of their comparative study. In the process of the study, comparative-typological, structural-semantic and textual methods of analysis were used, as well as elements of methodological generalization.

The article outlines the main aspects of working with dramatic text in school practice: analysis of genre features, dramatic conflict, system of images, linguistic specificity of characters, the role of remarks and subtext. The criteria for selecting dramatic works for comparative analysis are substantiated and the presence of significant comparative potential in Ukrainian and foreign dramaturgy studied at school is proven.

Examples of comparing works of Ukrainian literature with dramatic texts by foreign authors at the level of plot, issues, ideological direction and artistic means are given.

The practical significance of the study lies in the possibility of using the proposed approaches and examples in the educational process, in particular when studying dramatic works, organizing various types of reading, creative tasks and group forms of work.

It is proven that the comparative study of dramatic works in the system of school literary education contributes not only to the deepening of students literary knowledge, but also to the formation of aesthetic culture, critical thinking and awareness of the interaction of national and world literature in a single cultural space.

Key words: *comparability, interdisciplinary connections, dramaturgy, typological similarity, literature teaching methodology, integrated learning.*

Вступ. Компаративне вивчення української та зарубіжної літератури у закладах загальної середньої освіти є частиною дидактичної проблеми міжпредметних зв'язків. Ця проблема не нова, але останнім часом у зв'язку із завданням всебічного розвитку особистості учня набула фундаментального соціально-виховного значення. Отримання інтегрованих знань стало одним із головних завдань школи.

У сучасному літературознавчому дискурсі компаративне вивчення української та зарубіжної літератури є пріоритетним напрямом досліджень, спрямованих на розуміння процесів міжкультурної взаємодії, художніх впливів і типологічних паралелей. У цьому контексті драматургія посідає особливе місце як форма художнього мислення, жанр, що поєднує розмовний текст із виконавством та відображає глибокі соціокультурні та естетичні трансформації відповідних національних традицій.

Попри наявність окремих розвідок, присвячених аналізу драматичних творів українських та зарубіжних письменників, порівняльне вивчення цих текстів залишається фрагментарним і зосереджене переважно на окремих впливах або тематичних збігах. Натомість не досить розробленими залишаються питання порівняння української та зарубіжної драматургії з точки зору поетики, жанрово-стильових моделей, драматичного конфлікту, композиції та образної системи. Тому є потреба в комплексному компаративному аналізі драматичних творів української та зарубіжної літератури, який дозволить виявити як універсальні закономірності розвитку драми, так і національно-культурну унікальність українського драматургічного процесу в контексті світового літературного простору.

Проблеми порівняльного підходу до вивчення української і зарубіжної літератури висвітлено у працях таких науковців: О. Бан-

дури, Л. Бондаренка, Г. Вєрвеса, С. Козловської, Н. Крутікової, Д. Наливайка, О. Скиби тощо. Вагомий внесок у розвиток ідей міжпредметних та міжлітературних зв'язків зроблено в методичних дослідженнях Т. та Ф. Бугайків, Н. Волошиної, А. Градовського, Ж. Клименко, О. Куцевол, Л. Мірошніченко, В. Неділька, Є. Пасічника та інших. Ґрунтовним дослідженням із цієї проблеми є дисертація О. Гордієнко, у якій вчена акцентує увагу на методиці вивчення драматичних творів зарубіжної літератури у взаємозв'язках з українською на уроках у 8–11 класах.

Метою статті є здійснення компаративного аналізу драматичних творів української та зарубіжної літератури з метою виявлення спільних і відмінних рис їхньої поетики, жанрово-стильових особливостей і художніх стратегій, зумовлених різними культурно-історичними контекстами.

Реалізація поставленої мети передбачає зіставлення принципів побудови драматичного конфлікту, системи персонажів, композиційних моделей і тематико-ідеологічних доміант у творах українських і зарубіжних драматургів, а також окреслення місця української драматургії у міжлітературному діалозі та загальноєвропейському або світовому літературному процесі.

Результати. Компаративістика є відправною точкою для подальшого вивчення особливостей порівняльного літературознавства. Вона звертає увагу на явища та процеси, які можуть здаватися другорядними під час ізольованого вивчення літератури. Лише завдяки багаторазовому спостереженню вони розкривають свою важливість. Українська та зарубіжна літератури, розглянуті у порівнянні, часто постають у новому світлі та набувають нового значення.

Компаративістика як метод вивчення літератури розвинулась у XIX столітті, але її еле-

менти з'явилися в літературно-критичних працях ще в часи античності. У літературознавчому словнику-довіднику за редакцією Р. Гром'яка та Ю. Коваліва подається визначення цього поняття: «Компаративістика – це порівняльне вивчення фольклору, національних літератур, процесів їх взаємозв'язку, взаємодії, взаємовпливів на основі порівняльно-історичного підходу (методу)» [4, с. 369].

Численні праці свідчать про актуальність та перспективність взаємопов'язаного вивчення української та зарубіжної літератури. Безсумнівно, цінними для педагогів є численні ґрунтовні публікації А. Градовського, Ж. Клименко та інших науковців, що містять цікавий матеріал щодо аналізу драматичних творів українських та зарубіжних письменників.

Першим дисертаційним дослідженням у галузі порівняльного підходу до вивчення української та зарубіжної літератури стала праця А. Градовського «Вивчення української літератури у взаємозв'язках із зарубіжною», яка розкрила можливість та необхідність такого підходу до вивчення українського художнього процесу. Автор розглядає деякі з найважливіших аспектів літературних зв'язків у контексті шкільного курсу, а саме: елементи типологічної спільності (теми, ідеї, сюжети, образи); творчі контакти письменників. Серед умов порівняння літературних творів, визначених дослідником, найважливішою є підпорядкування порівняльного аналізу творів двом цілям: виявленню спільного та виділенню особливого, національно самобутнього. На думку А. Градовського, застосування компаративного аналізу художніх творів можливе лише за певних умов, однією з яких є засвоєння учнями змісту та проблематики вивчених творів [1].

Цікавим з точки зору висвітлення міжлітературних зв'язків у шкільній методиці є дослідження Ж. Клименко «Взаємозв'язане вивчення зарубіжної та української літератур у 5–8 класах загальноосвітньої школи». Вчена визначила етапи розвитку вітчизняної методики вивчення літератури через її взаємозв'язки; подала класифікацію типів порівнянь, що трапляються в шкільній практиці; розробила пропедевтичний курс взаємозв'язаного вивчення літератур, що включає врахування контактних зв'язків, типологічних подібностей та генетичної спорідненості [2].

Доречним є думка Л. Мірошніченко, що вивчення української літератури ізольовано від світової є помилкою минулого, і ця помилка негативно впливає на навчальний процес. Вона пропонує розпочинати інтеграцію обох курсів з ретельного планування роботи над теоретичними питаннями, які розглядаються на уроках української та зарубіжної літератури [6].

Взаємозв'язане вивчення драматичних творів української та зарубіжної літератури у ЗЗСО є частиною проблеми міжпредметних зв'язків. З усіх навчальних дисциплін гуманітарного циклу саме українська та зарубіжна літератури є найближчими за змістом, формою, методами і прийомами роботи на уроці. Майже всі поняття теорії літератури, пов'язані з вивченням драматургії, формуються на уроках української і зарубіжної літератури. Наприклад, поняття про літературні жанри (трагедія, комедія, драма); напрями літератури (класицизм, символізм, романтизм, модернізм) та інші.

Методика вивчення драматичних творів української та зарубіжної літератури має забезпечити: розвиток знань про творчість зарубіжних та українських драматургів; розвиток компетентності учнів у самостійних дослідженнях під час порівняльного аналізу драматичних творів з української та зарубіжної літератури; розвиток загальних навичок порівняння драматичних творів українських та зарубіжних авторів, аналіз цих творів у взаємозв'язку; доступність навчального матеріалу з одночасним забезпеченням його комплексності, що є передумовою для стимулювання розумової діяльності учнів.

Важливим аспектом аналізу творів української і зарубіжної драматургії є визначення характеру драматичних сюжетів, що є визначальною характеристикою драми як літературного жанру. Сюжет драми характеризується напруженою, а її дія активна і цілеспрямована, оскільки твір обмежений сценічним часом. Як влучно зазначив Гете у листі до Шиллера, драма має мотиви, які більшою мірою прискорюють дію. Англійський актор М. Редгрейв висловив подібну думку: «драма, порівняно з іншими літературними жанрами, містить більшу кількість подій у меншому просторі, що надає їй динамізму». Вивчаючи «Наталку Полтавку» І. Котляревського, «Гамлета» В. Шекспіра, «Пігмаліона» Б. Шоу, ми

зосереджуємося на багатстві їхніх сюжетів та подій.

Під час компаративного аналізу української і зарубіжної драматургії розглядається сюжетна єдність твору. Комедія і трагедія містять одну дію не тому, що фабула не може мати більше однієї сюжетної лінії, а тому що обмежений простір, де відбувається дія, та обмежений час перешкоджають зображенню багатьох подій.

Основні мотиви творів української та зарубіжної літератури пов'язані із сюжетними особливостями. Це, наприклад, мотив кохання (М. Коцюбинський «Дорогою ціною», В. Шекспір «Ромео і Джульєтта»), тема долі молодої жінки, яка бореться за своє право на щастя (Б. Шоу «Пігмаліон», І. Котляревський «Наталка Полтавка»). Вивчаючи драматичні твори української і зарубіжної літератури, можна порівняти образи Остапа і Ромео, Соломії і Джульєтти (М. Коцюбинський «Дорогою ціною», В. Шекспір «Ромео і Джульєтта»); Наталки та Елізи (І. Котляревський «Наталка Полтавка», Б. Шоу «Пігмаліон»); Катерини, Ганни та Офелії (Т. Шевченко «Катерина», «Діва» та В. Шекспір «Гамлет») тощо.

Головна мета вивчення драматичних творів у закладах загальної середньої освіти – допомогти учням зрозуміти подвійну природу їхнього художнього вираження: літературну та театральну. На уроках треба виховувати вдумливого читача і кваліфікованого глядача.

Драма характеризується своєю діалогічною мовою. Читач сприймає зміст драматичного твору через діалоги, тобто розмови між двома, трьома або більше персонажами, а також монологи (думки персонажів, вимовлені вголос). У драматичних творах автори зазвичай зображують людину в найважливіших життєвих ситуаціях. Конфлікт, що лежить в основі сюжету, має психологічний, соціальний або побутовий характер. Він визначає розвиток сюжету, групування персонажів та їхні дії. Розкриваючи конфлікти у п'єсі, учні зрозуміють персонажів, їхні життєві позиції та їхні моральні якості. Тому вчителі зазвичай починають вивчення драматичного твору із з'ясування конфлікту. Розуміння конфлікту призводить до розуміння задуму п'єси. У драматичному творі конфлікт набагато гостріший, ніж в епічних творах. П'єси вимагають стислості в описі життєвих подій та динамізму в розвитку дії.

Останнім часом набули поширення такі види шкільних робіт, які підводять учнів до образного вирішення поставленої задачі. Педагоги пропонують так звані режисерські коментарі. Якщо поставити школярів у позицію режисера, то це сприятиме розвитку творчої уяви, розкриттю читацьких образів, які сформувалися в них після ознайомлення з п'єсою. Також корисно поставити учнів у позицію актора. Аналізуючи драматичні твори, слід звертати особливу увагу на мову акторів як засіб індивідуалізації. У драматичному творі мова персонажа відображає його характер, звички, наміри та погляди на життя. Доцільно ставити перед учнями завдання проаналізувати окремі явища та образи з лінгвістичної точки зору.

Вивчаючи драматичні твори, школярі знайомляться з фрагментами театральних вистав, фільмами за п'єсами. Такий перегляд забезпечує емоційне сприйняття твору та глибше його розуміння, але водночас впливає на здатність учнів самостійно оцінювати твір, розв'язувати завдання, спрямовані на інтерпретацію персонажів. Завдання уроку компаративного аналізу полягає в тому, щоб глибше розкрити ідейно-естетичну сутність кожного спорідненого твору; запропонувати історико-літературне пояснення відмінностей або подібностей літературних явищ у різних творах; сприяти усвідомленню духовної єдності та національної самобутності різних літератур у культурно-історичному розвитку суспільства; виховувати в учнів гуманістичний світогляд та шанобливе ставлення до різних народів, допомогти їм глибше пізнати світ.

Виділяються елементи порівняльного аналізу під час вивчення багатонаціональних творів, близьких за темою, сюжетом, ідеєю, образами, проблематикою, особливостями поетики; зіставлення багатонаціональних літературних явищ; врахування творчих зв'язків між авторами різних літератур; аналізу творів одного напрямку, школи, течії, а також різних національних літератур. Школярі аналізують схожість і відмінність творів. Вони не проводять детальний аналіз, а зосереджують увагу на розгляді окремих, важливих елементів, розкривають причинно-наслідкові зв'язки між виявленими паралелями та відмінностями між двома мистецькими явищами.

Рівень взаємодії у сфері вивчення драматичних творів української і зарубіжної літератури ще досить низький. Школярі не люблять читати п'єси, що частково пов'язано з властивою жанру, а частково з недостатньою увагою до цих характеристик у шкільних програмах та одноманітністю підходу до вивчення п'єс. Виходом із цієї ситуації могла б стати система компаративного вивчення драматургії.

Міжлітературні зв'язки та інтегровані методи навчання не досить використовуються в шкільній практиці. Вивчення будь-якої національної літератури в школах не може обійтися без зв'язків з іншою літературою, оскільки національна література є частиною світового художнього процесу. Зв'язки між українською та зарубіжною драматургією практично відсутні.

Для порівняльного аналізу драматичних творів можна вибрати такі завдання: проаналізувати драматичний твір: визначити його тему та ідею, пояснити особливості сюжету, охарактеризувати персонажів та мотивацію їхніх дій у різних життєвих умовах; порівнювати драматичні твори української та зарубіжної літератури, виявляючи подібності та відмінності в темах, ідейній спрямованості, образності тощо; застосовувати набуті знання в нових ситуаціях, робити висновки, висловлювати та аргументувати судження, творчо підходити до компаративного аналізу.

Проаналізовані особливості драматичних творів та відображення зазначеної проблеми в компаративістиці дають можливість застосовувати у навчальному процесі різноманітні методи, прийоми та форми навчання: вивчення літературознавчих понять: монолог, діалог, ремарки, репліки, «відкритий» фінал, підтекст, «зовнішня» і «внутрішня» дії тощо; робота з текстом драматичного твору: обговорення характерних рис жанру, основного драматичного конфлікту, поділу персонажів на групи, визначення характеру фіналу; читання в особах, вибіркоче читання, коментоване читання; творчий переказ твору; написання творчих робіт; інсценізація окремих сцен твору тощо.

Драматичні твори, рекомендовані для вивчення чинними програмами української та зарубіжної літератури у закладах загальної середньої освіти, містять значний порівняльний потенціал, що зумовлює можли-

вість їх компаративного аналізу. Передусім це стосується класичних зразків світової та національної драматургії, у яких порушуються універсальні морально-етичні, соціальні та філософські проблеми, втілені через конфлікти особистості і суспільства, обов'язку і почуття, влади і свободи.

Наприклад, драматична фєсерія Лесі Українки «Лісова пісня» може бути розглянута у порівняльному аспекті з трагедіями В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта» та «Гамлет», що вивчаються в курсі зарубіжної літератури. Таке зіставлення дає змогу простежити спільні мотиви кохання, внутрішнього конфлікту особистості, зіткнення духовних ідеалів із реаліями соціального буття, а також виявити відмінності у типах драматичного конфлікту, жанровій природі творів і художніх засобах їх вираження.

Вагомий матеріал для компаративного аналізу становлять драматичні поеми Лесі Українки («Кассандра», «Бояриня»), у яких центральним є образ особистості, що перебуває у ситуації морального вибору та історичної відповідальності. Ці твори доцільно порівнювати з трагедією Й.В. Гете «Фауст», що дозволяє зіставити філософське осмислення сенсу людського життя, проблеми свободи, відповідальності та межі людського пізнання в українській і зарубіжній драматургії.

Комедія І. Карпенка-Карого «Мартин Боруля», представлена в шкільному курсі української літератури, є показовим зразком соціально-побутової драми й може бути зіставлена з комедіями Ж.-Б. Мольєра «Міщанин-шляхтич», «Тартюф». Порівняння цих творів дає змогу виявити типологічну спільність сатиричного змалювання міщанства, викриття соціальної удаваності та відмінності в засобах комічного і сатиричного зображення дійсності.

Таким чином, драматичні твори української літератури, що вивчаються в школі, у зіставленні з творами зарубіжної драматургії створюють широкі можливості для компаративного аналізу на рівні тематики, проблематики, жанрових особливостей, системи образів і художніх засобів. Такий підхід сприяє усвідомленню учнями як національної своєрідності української літератури, так і її органічної включеності у світовий літературний процес.

Висновки. Отже, компаративне вивчення драматичних творів у закладах загальної середньої освіти є ефективним засобом реалізації міжлітературних зв'язків і формування цілісного уявлення учнів про драму як особливий рід літератури та складник сценічного мистецтва. Порівняльний аналіз українських і зарубіжних драматичних текстів сприяє глибшому осмисленню жанрових особливостей драми, специфіки драматичного

конфлікту, системи образів і художніх засобів виразності.

Таким чином, компаративне вивчення драматичних творів у системі шкільної літературної освіти сприяє не лише поглибленню літературознавчих знань учнів, а й формуванню естетичної культури, критичного мислення та усвідомлення взаємодії національної і світової літератури в єдиному культурному просторі.

Література:

1. Градовський А.В. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури : методологія та методика. Черкаси : Брама, 2003. 292 с.
2. Клименко Ж.В. Взаємозв'язане вивчення зарубіжної та української літератур у 5–8 класах загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1999. 190 с.
3. Куцевол О.М. Методика уроків компаративного аналізу. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2004. № 10. С. 2–4.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
5. Лобода О. Компаративістика як шлях формування читацької особистості. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2008. № 11–12. С. 24–25.
6. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Київ : Ленвіт, 2000. 240 с.

References:

1. Hradovskyy, A.V. (2003). *Komparatyvnyy analiz u systemi shkil'noho kursu literatury: metodolohiya ta metodyka* [Comparative analysis in the system of the school course of literature: methodology and techniques]. Cherkasy: Brama, 2003. 292 s. [in Ukrainian].
2. Klymenko, Zh.V. (1999). *Vzayemozv'yazane vyvchennya zarubizhnoyi ta ukrayins'koyi literatury u 5–8 klasakh zahal'noosvitnoyi shkoly* [Interrelated study of foreign and Ukrainian literature in grades 5–8 of a general education school]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. Kyiv, 1999. 190 s. [in Ukrainian].
3. Kutsevol, O.M. (2004). *Metodyka uroktiv komparatyvnoho analizu* [Methodology of comparative analysis lessons]. *Vsesvitnya literatura v serednikh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny*. 2004. № 10. S. 2–4. [in Ukrainian].
4. Hrom'yak, R.T., Kovaliv, Yu.I. ta in. (1997). *Literaturoznachyy slovnyk-dovidnyk* [Literary dictionary-reference book]. Kyiv: VTs «Akademiya», 1997. 752 s.
5. Loboda, O. (2008). *Komparatyvistyka yak shlyakh formuvannya chytats'koyi osobystosti* [Comparative literature as a way of forming a reading personality]. *Vsesvitnya literatura v serednikh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny*. 2008. № 11–12. S. 24–25.
6. Miroschnychenko, L.F. (2000). *Metodyka vykladannya svitovoyi literatury v serednikh navchal'nykh zakladakh* [Methodology of teaching world literature in secondary educational institutions]. Kyiv: Lenvit, 2000. 240 s.

Дата першого надходження статті до видання: 14.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.04.2026